

Kultūrinio lietuvi tautos apsiginklavimo problema ir katalicizmas

Stasys Šalkauskis

Pratartis. — I. Kultūrinio apsiginklavimo aktualumas lietuvi tautai. — II. Istorinis lietuvi tautos patyrimas ir krikščionybė. — III. Kultūros ir religijos santykių problema Lietuvoje. — IV. Kultūrinis katalicizmo pajūgas. — V. Pamokomieji antikatalikiškosios kultūros vaisiai. — Baigiamasis žodis.

PRATARTIS

Šis, trečiasis iš eilės, Lietuvių Katalikų Mokslininkų ir Mokslo Mūsų Suvažiavimas turėtų vykti pagal šią „pakeliui visuotinai reikšmingą kultūrą“. Tai reiškia, kad jame turėtų būti nušviesta ir apsvaistyta kultūrinė lietuvių tautos padėtis įvairiose gyvenimo srityse iš atžvilgio siekiant visuotinio kultūros reikšmingumą. Kad lietuvių tauta yra jau pasiekusi kultūriniam gyvenimui, ir ko ir kaip reikia jai siekti, kad jos kultūra gautų visuotinio reikšmingumo ir tuo pačiu pastatytų lygiateisius narius kultūrinėje nacijoje šeimoje, — štai platus klausimas, kuris turėtų būti bendra pagrindine tema šiam mūsų suvažiavimui.

Mano uždavinys yra pastatyti šitą pagrindinį mūsų suvažiavimo temų ryšį su katalicizmu. Juk mes esame lietuvių katalikų mokslininkų ir mokslo mūsų suvažiavimas, ir todėl visiškai natūralu, kad mums turėtų rūpėti lietuvių kultūros problema ryšium su katalicizmu ir katalicizmas ryšium su lietuvių kultūros problema. Katalicizmas yra didelė kultūrinė pajūga, ir mums, lietuviams katalikams, yra tiesioginė pareiga pasinaudoti tuo pajūga mūsų kultūrai pakelti visuotinio reikšmingumo laipsnį.

1. KULTŪRINIO APSIGINKLAVIMO AKTUALUMAS LIETUVIŲ TAUTAI

Kalbėti šiuo metu apie reikalą pakelti mūsų kultūrą visuotinio reikšmingumo laipsnį nėra tušias proto žaismas; nepateisinamas gyvenamojo momento šviesoje. Faktiškai tai reiškia kalbėti apie kultūrinį mūsų ap-

siginklavim kaip tik tuo momentu, kai materialinis ginklas mums nėra pakankama apsigynimo priemonė. Jis neturiu anaipol noro mažinti materialinio ginklo reikšmę; noriu tik ypatingai pabrėžti, kad jo vieno mums toli gražu nepakanka, ir ypač nepakaks tuo atveju, jei mes nebūsimė pakankamai apsiginklavę kultūriniais ginklais.

Gyvename vienoje iš nevalgingiausių viet Europoje, kur mus malina ir mala visais tarptautiniais interesais, tokos, dideli valstybių spaudimai. Tokioje padėtyje tautai reikia turėti deimanto patvarumą ir kietumą, kad ji išsilaikytų materialiai ir moraliai nepriklausoma nuo jokios kaimyninės galybės. Bet šitos deimanto ypatybės nėra dar materialinės pajėgos, kurios mažoje tautoje visada yra apribotos ir neturintys sprendžiamosios reikšmės: tai, iš tikrųjų, yra kultūrinis pajėgumas, kuris padaro tautinį individualybę atsparią, kryptingą, neveikiamą.

Savo praeityje mūsų tauta nėra sudariusi ryškios kultūrinės pajėgios tautinės individualybės. Buvo tam vairių priežasčių, bet išdava buvo tik viena: mūsų tauta tirpo, svetimai taip veikiami, kitiems tarnaudama. Mūsų tautinis atgimimas buvo iškalbingas protestas prieš tokias dalykstovias, ir ne tik protestas, bet ir gelbėjimosi priemonė. Su tautiniu atgimimu jo gretimais ir kultūrinis atgimimas, be kurio ne manomas joks patvaresnis tautinis gyvenimas ir, be kita ko, valstybinis tautos susiorganizavimas.

Šiuo metu tautinis ir valstybinis atgimimas yra jau vykstantys faktai. Yra taip pat pasisavinta bent reikalingiausiame laipsnyje europišką civilizaciją. Bet mes nesame dar atsistoję lygiomis su kultūringomis Europos tautomis, kurios dėl savo visuotinai reikšmingos kultūros vadinamos nacijomis. Šiais brutaliomis prievartos laikais jokia tauta ir net jokia nacija negali jaustis visai saugiai. Bet vis dėlto nacijos titulas labiau, negu kas kita, laiduoja teisę ir nepriklausomybę pripažinti.

Mūsų dabartinė nepriklausomybė yra gimusi karo ir revoliucijos nuotaikoje, kuri iki šiolei toli gražu nėra dar išnykusi, nors ir yra savotiškai evoliucionavusi. Valstybinė teritorija ir net pačios nepriklausomybės revizija iš šalies ateityje eventualiai yra galima. Tada tautinis kultūrinis tautos atsparumas ir jos kultūrinis reikšmingumas gali vaidinti sprendžiamą vaidmenį. Tautos netampa nacijomis nei per dešimt nei per dvidešimt metų. Tačiau kiekviena tauta gali trumpu laiku nusistatyti eiti nacijos linkme. Savo visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime mes esame jau pasisavinę europišką civilizacijos pagrindus; dabar ateities eventualinės perspektyvos verčia mus aiškiai ir tvirtai pasirinkti kultūriniam savo gyvenimui nacijos linkmę, t. y. kryptingai siekti visuotinai reikšmingos kultūros. Šita linkmė turėtų padidinti mūsų tautinį kultūrinį atsparumą ir laimėti mums reikiamą pripažinimą kultūrinėje pasaulyje.

Savaime suprantama, kad tajai linkmei yra b tina plati kult ros politika, kurios reikalas taip neseniai buvo visai laiku keliamas spaudoje ir susirinkimuose. Kai kam atrod keista ir net pavojinga painioti politik su kult ros reikalais. Žinoma, bijoti blogos kult rin s politikos visada yra pagrindo, bet visiška kult ros politikos stoka vargu ar yra geresnis dalykas. Nelieka tad nieko kito, kaip propaguoti ir kovoti už ger j kult ros politik . Neturiu ia intencijos specialiau svarstyti mums reikalingos kult rin s politikos klausim . Esu vien tikras, kad, eventualiems tautin s m s kult ros santykiams su katalicizmu paaišk jus, m s visuomenei bus žymiai lengviau nustatyti m s kult ros politikai prideram linkm .

II. ISTORINIS LIETUVI TAUTOS PATYRIMAS IR KRIKŠ IONYB

M s tautos istorinis patyrimas apie kult ros santykiavim su katalicizmu yra pakankamai pamokomas, kad gal tume ir šiuo atveju pripažinti istorij esant gyvenimo mokytoja. Tiesa, posakis „*historia est magistr vitae*“ yra teisingas ne tiek ta prasme, kad istorija faktiškai yra gyvenimo mokytoja, kiek ta prasme, kad ji gali ir turi b ti tokia. Iš tikr j , iš galimy b s ar privalos negalima dar teigti paties fakto. Tod l nenuostabu, kad ir pas mus iki šiolei nepakankamai mokomasi iš istorijos. O m s istorija iš tikro yra iškalbinga.

Pakanka tinkamai vertinti tik tok m s istorijos fakt , kaip nepaprastai v lyv m s tautos krikšt , kad galima b t gauti labai verting pamok apie tautin s kult ros ir visuotin s religijos santykiavim . Juk iš tikr j m s v lyvame krikšte gl di vis m s didži j tautini , kult rini ir valstybini nelaimi pradžia. Iki šiolei šitas faktas n ra m s tautoje pakankamai sis monintas, ir tod l m s viešajame gyvenime kartais favorizuojama tai, kas buvo negerov s pagrindu. Nesusiprati mas šitame klausime buvo net taip toli nu j s, kad pati krikš ionyb buvo laikoma m s nelaimi priežastimi. Kaip gi buvo iš tikr j ? — štai klausimas, kuris n ra ir šiuo metu vien tik akademinio smalsumo dalykas.

Lietuvi tauta oficialiai pri m krikš ionyb 1387 m., t. y. tada, kai jos kaimynai slavai iš ryt ir piet buvo jau buv ištisus keturis šimtmeius krikš ioniškos tautos; b tent, lenkai buvo pri m krikšt 966 m. iš Romos, o rusai 988 m. — iš Bizantijos. Tai reiškia, kad lietuviai, gyven užskleistame savo gyvenime per ištisus amžius tarp mišk , ežer ir pelki , buvo necivilizuotais barbarais, gal net moraliniu atžvilgiu sveikais ir gyvastingais, bet vis d lto barbarais, — tuo laiku, kai kaimynin s lenk ir rus tautos buvo jau pri musios dievišk j religij ir tuo pa iu sijungusios visuotinai reikšming kult r , kuri bendromis paj gomis ir

per ilgesn laik k r krikš ionišk taut santalka. Koks begalinis pad ties skirtingumas: iš vienos pus s sveiki nesugadinti barbarai, galima sakyti, daug žadanti tabula rasa, o iš kitos pus s jaunos krikš ioniškos tautos, gabios, gyvos, ekspansyvios.

Jei rivalizacija tarp toki skirting prieš b t buvusi vien tik plikos j gos klausimas, tai pastovus laim jimas b t gal j s pasilikti lietuvi pus je. Bet rivalizacija tarp lietuvi ir slav neišvengiamai tur jo gauti kult rinio pob džio, kai pirmiesiems teko valdyti dideliausius ant r j plotus. Lietuviai pagony s negal jo su savimi atsinešti bent, kiek susiformavusios tautin s kult ros, kuri b t stengusi konkuruoti su j valdom krikš ionišk taut kult ra. Istorija žino nemaža pavyzdži tam, kad mažiau kult ringas užkariautojas turi asimiliuotis pagal kult ringesn nugal tin . Šitas likimas pasirod neišvengiamas ir lietuvi tautai.

Užkariautojai lietuviai, at j pas krikš ioniškus slavus, m savintis j kalb , papro ius, visuomeninius ir valstybinius institutus, pagaliau net pat tik jim . Tai buvo neišvengiama tod l, kad rusai drauge su krikš ionybe buvo gav pagrind aukštesnei kult rai; o iš kitos pus s drauge su krikš ionišk ja religija ir aukštesne kult ra ateidavo taip pat intensyvesnis tautinis susipratimas. Žinomas juk yra iš dvasin s taut istorijos faktas, kad krikš ionyb ne tik duoda tautoms, bet ir gaun iš j . Krikš ionyb jungia tautas universali žmonijos bendruomen , jas religina, dorina, kult rina, bet paskui iš j gauna tai, kas kiekvienoje iš j yra geriausio, kai jos kult riškai ir religiškai susipranta.

Apskritai apie krikš ionyb s ir tautyb s santykiavim reikia pasakyti t pat, kas sakoma apie malon s ir prigimties santykius: krikš ionyb ne ardo tautyb , bet j patobulina ir net kelia patriotizm dorybi rang . Tod l ir lietuvi kaimynai, rusai ir lenkai, tautiniu atžvilgiu s mon jo ir stipr jo krikš ioniškosios kult ros takoje tuo laiku, kai lietuviai t nojo savo pagoniškojoje tikyboje, izoliuoti nuo dvasinio žmoni jos gyvenimo. Nenuostabu, kad tokiose aplinkyb se krikš ioniškos tautos tur jo matyti lietuviuose užkariautojuose bendr prieš ; reikia tik apgailestauti, kad šitam j solidarumui m atstovauti imperialistiškai nusistat teutoniški ordinai, kuriems nuoširdžiai ner p jo tikra lietuvi tautos christianizacija. Šit ordin politika, be kita ko, buvo viena iš priežas i , kod l lietuviai tiek ilgai buvo pasilik pagonimis.

Kai, pagaliau, didysis Lietuvos kunigaikštis Jogaila ryžosi krikštytis drauge su visa Lietuva ir sykiu sujungti su Lenkija, kuri tarpininkavo lietuvi christianizacijai, visas jos žemes, iškilo tautin s ir kult rin s dviej taut rivalizacijos klausimas. Ir v l lietuviai pasirod nuostolingoje pad tyje, palyginant su lenk tauta, panašiai kaip kad jau anks iau buvo rusiškose žem se. Lietuvos christianizacijos reikalas iš vienos pus s ir politin unija iš antros dav lenkams prog ir pakankam pagrind

veržtis Lietuv su savo tautine, kult rine ir politine taka. Jiems tai pavykdavo su nemažesniu pasisekimu, kaip nugal tiniams rusams asimiliuoti nugal tojus lietuvius. Ir v l lietuvi tautos nepasisekimo pagrindin priežastis gl d jo dideliame kult rinio paj gumo ir tautinio susipratimo skirtume, susidariusiame ne lietuvi naudai.

Kult rin ir tautin pad tis b t buvusi visai kitokia, jei lietuviai b t pri m krikš ionyb maždaug vienu laiku su savo kaimynais slavais, arba bent prieš teutonišk ordin sik rim Baltijos paj ryje. Visa lietuvi tautos istorija b t gal jusi nueiti kitokia, daug palankesne, linkme. Tuo tarpu visiems mums gerai žinoma li dna istorija tautos, kuri, galima sakyti, niekados nenugal ta ginklu, vis laik jo nuo vieno pralaim jimo prie kito. Ir tai vyko kaip tik tod l, kad, negavusi kult riškai apsiginkluoti su krikš ioniškosios civilizacijos pagalba, ji pasirod nepaj gi spirtis svetimoms kult rin ms, tautin ms ir politin ms takoms. ia iš tikr j užsimezg istorin lietuvi tautos drama, kurios išdav mes nesame išgyven dar iki šiolei.

Ant šito pagrindo, b tent, yra vyk s m s tradicin s šviesuomen s atskilimas nuo liaudies. ia taip pat gl di savo šaknimis vadovavusi Lietuvos valstybei element neatsparumas kovoje už jos teritorijos nelie iamum ir suverenum . Iš ia taip pat yra kil s Lietuvos ir Lenkijos likimo suplakimas kr von ir tragiškos šito suplakimo išdavos. D l tos pa ios priežasties lietuvi tauta negal jo anks iau išvystyti savo tautin s individualyb s ir sukurti savo tautin s kult ros. ia, pagaliau, gl di priežastis, kod l lietuvi tauta, neži rint savo istorini užkariavim , ne tik nedid jo kit taut s skaita, bet nuolatai tirpo kit taut naudai, ir dargi tirpo gyvybiniuose savo teritorijos plotuose.

Taigi ne krikš ionyb s pri mimas buvo lietuvi tautos nepasisekim priežastis, bet per daug v lyvas krikštas. Krikš ionyb , kaip ir kitoms kaimynin ms tautoms, buvo lietuviams religin , kult rin ir tautin b - tinyb ; visa nelaim , kad lietuviai pav lavo j priimti tais keliais šimtmeiais, per kuriuos j kaimynai slavai naudojosi jau krikš ioniškosios civilizacijos g ryb mis ir ginklavosi tautiškai ir kult riškai. Tokiose aplinkyb se susidar nelygus tautinis ir kult rinis paj gumas su fataliomis pasekm mis lietuvi tautai.

III. KULT ROS IR RELIGIJOS SANTYKI PROBLEMA LIETUVOJE

M s istorinis patyrimas mums liudija, kad kova tarp christianizmo ir pagonizmo baigiasi pirmojo naudai. Jau šitas grynai utilitarinis argumentas parodo, kad tiesa yra gyvastingesn už klaid , ir kad tas, kas pav luoja ties prisiimti ar net j iš viso paneigia, gal gale pats save nubaudžia. Toks yra m s istorinis patyrimas; bet tuoj kyla klausimas,

ar mok sime juo tinkamai pasinaudoti dabar, kai taut gyvenimas yra daugeliu atžvilgiu pakit j s ir kai religijos ir kult ros santykiai yra nepaprastai susikomplicav .

Kai prieš m s taut buvo atsistoj s krikšto klausimas, Europos tautos jo masin s, gal tod l ir negilios, christianizacijos linkme. Dabar tos pa ios tautos eina, galima sakyti, masin s dechristianizacijos linkme. Pastebimas jose aiškus pagon jimo vyksmas. Daug kur susidaro civilizuot barbar tipas. Barbarija vis labiau sigali kult rinio ir dvasinio gyvenimo srityje. Tiesa, tuo pa iu laiku krikš ionija vis labiau kristalizuojasi, vis labiau apsisvalo nuo savo istorini tr kum , vis daugiau gauna moralin s vert s ir autoriteto ir vis labiau telkiasi apie Katalik Bažny i . Tik dabar jau beveik netenka kalb ti apie ištisai krikš ioniškas tautas, nes tikslumas beveik jau reikalauja kalb ti apie visuotinai praplitusi krikš ionišk j diaspor . Kiek krikš ionija yra nustojusi kiekyb je, tiek ji yra laim jusi kokyb je.

Kult rinio taut gyvenimo analiz gal t parodyti, kad tai, kas jame yra pastoviai vertingo ir pozityvaus, šiaip ar taip yra kil iš krikš ioniškosios civilizacijos ir joje randa dabar param ir apsaug . Kai dabar civilizuota barbarija slenka užvaldyti kult ringo pasaulio iš kair s ir iš dešin s, krikš ionija yra viltingiausias pusiausvyros veiksnys, kuris saugoja visuotines kult rines vertybes, gina vienu laiku asmenyb s teises ir visuomen s pagrindus, tikr autoritet ir gerai suprast laisv ir sykiu laiduoja tolimesn s pažangos galimybes. Kuo gali b ti šiuo metu krikš ionyb , geriausiai parodo taip neseniai mirusio didžiojo popiežiaus, šv. T vo Pijaus XI, pavyzdys. Savo moraline dr sa, savo šauniu gynimu visuotini žmonijon vertybi , savo krikš ionišk j ideal supratimu, savo nenuilstama pažangia veikla jis užsirekomendavo, kaipo tikra krikš ionijos galva, ir laim jo pasaulyje tok pripažinim sau ir tuo pa iu Katalik Bažny iai, koku seniai jau nesidžiaug Romos pontifex maximus.

Visa tai labai reikšminga m s tautai, kai jai tenka apsispr sti kult rinio apsiginklavimo klausime. Prieš j dabar yra atidaryti du keliai: vienas yra dechristianizacijos ir civilizuotos barbarijos kelias; kitas yra christianizacijos ir tuo pa iu dvasin s kult ros gilinimo kelias. Pirmajame kelyje gal ir galima sigyti tam tikr materialin kult r su atitinkama materialine j ga, bet negalima tikrai ir patvariai kult riškai apsiginkluoti. Tarp didži j galybi spraus tos mažos tautos negali išgelb ti viena tik materialin j ga, nes jos vienos niekados nepakaks šitam reikalui. Tikras apsiginklavimas tegali gl d ti pozityviose tautin s kult ros ypatyb se, bet jas tikriausiai ir grei iausiai tegalima sigyti tik antrajame kelyje. Nejaugi nubaud save vien kart pav lintu krikštu, mes dabar pasiskubinsime atsisakyti nuo jo geradares tik tod l, kad ta linkme eina civilizuot taut dekadansas? Tai b t panašu t pasakos kvail , kuris per vestuves rauduoja, o per laidotuves kvatojo.

Taut gyvenime tautin kult ra turi daugiausia šans pakilti, ir pražyd ti tada, kai yra normal s jos santykiai su religija. Mes tur jome progos istoriškai sitikrinti šito teigimo tikrumu. Dabar reikia iš to patyrimo padaryti principiali išvad ir j pateisinti sisteminais sumetimais. Tai, kas yra vyk m s istorijoje, n ra atsitiktinis dalykas. Tarp kult ros ir religijos yra organišk ryši , kurie negali b ti nebaudžiamai nutraukti. Fizin prigimtis, žmogiškoji kult ra ir dieviškoji religija yra žmogaus gyvenime suderinti laiptai, kurie veda viena linkme prie vieno aukš iausio žmonijos idealo. Pakanka šitame kopime išgriauti vien kur laipt , kad žmogaus gyvenime b t suardytas tikras tikslingumas bei nuoseklumas. Be to, kiekvienas žemesnis gyvenimo laiptas gyja tikros prasm s ir vertingumo vien tik ryšium su aukštesniu laiptu. Tod l noras atskirti tautin kult r nuo krikšioniškosios religijos, j , taip sakant, sekuliarizuoti, reiškia suteikti jai tokios linkm s, kuri yra priešinga normaliam žmonijos išsivystymui.

Krikšioniškoji religija, dieviška savo kilme ir universali savo turiniu, turi kult rai skatinamosios, vedamosios ir atbaigiamosios reikšm s. B dama tam tikra prasme, b tent, dievišk ja savo esme, transcendentin kult rai, ji ieško, privalo, reikalauja kult ros, kaipo savo nat raliuos terp s ir s kmingos priemon s plisti visas žmogiškojo gyvenimo sritis. Stov dama gyvenimo tvarkoje aukš iau už kult r , krikšioniškoji religija nurodo šiai tikr j tiksl ir veda j vienintele teisinga linkme. Tur dama absoliutin , nelygstam j vert , religija teikia kult rai aukštesn s prasm s bei vert s ir atbaigia j , realizuodama tai, ko kult ra ne stengia realizuoti, nors ilgisi giliausiomis savo aspiracijomis.

Naujos gady n s europiškoji kult ra yra iškilusi aukš iau už visas kitas pasaulio kult ras ir yra gijusi visuotin s reikšm s visai žmonijai kaip tik tod l, kad ji k r si harmoningame susiderinime su krikšionišk ja religija. Istorikai negali to paneigti, nor dami b ti visai objektyv s, nors modernieji žmon s suskubo jau tai pamiršti. Tie patys istorikai tur s taip pat konstatuoti, kad šita kult ra yra jusi krizi tarp sulig tuo laiku, kaip m irti jos darn s santykiai su krikšionišk ja religija. Ir jei joje ir šiuo metu yra dar pozityvi ir tikrai verting prad , tai jie visi gl di savo šaknimis krikšioniškojoje civilizacijoje.

Netrukus pasistengsiu savo teigimus paremti vienu kitu pavyzdžiu, bet jau dabar galiu teigti, kad tautai, turin iai trumpiausiu laiku pasiekti didžiausio reikšmingumo savo kult roje, nevalia iškasti neperžengiamo griovio tarp jos ir krikšioniškosios religijos: juk tikras kult rinis apsinginklavimas tegali ateiti iš gretimo ir darnaus religijos ir kult ros išsivystymo. Atpalaiduoti kult r nuo religijos ir j nustatyti prieš pastar j reikšt dabar dirbti panaš darb , kok kad dirbo tie, kas kliud

Lietuvai priimti krikšt . Ne geresni gal t b ti ir tokio darbo išdav . Lietuvai, kuri tiek yra nukent jusi d l pav linto krikšto, rodos, prided r t tinkamai vertinti kult rin religijos reikšm .

IV. KULT RINIS KATOLICIZMO PAJ GUMAS

Gerai suprasta sveika ir gyvastinga kult ra su tam tikru b tinumu gravituoja religij , nes jos giliausios aspiracijos tegali b ti patenkintos vien su šios pastarosios pagalba. O iš kitos pus s tikra religija yra didel kult rin galyb , nes ji veiktina kult r , j dvasina, j perveria aukštesn mis intencijomis ir jungia visuotin gyvenimo sintez . Religija tam tikra prasme formuoja civilizacij , bet pati savo antgamtin je esm je n ra jos formuojama. J. Maritaino supratimu, krikš ioniškoji religija yra kult rai vienu laiku ir imanentin (išvidin) ir transcendentin (iš-orin): ji yra kult rai imanentin ta prasme, kaip kad Dievas yra imanentinis savo k riniui, ir ji yra kult rai transcendentin , nes ji yra nužengusi iš dangaus drauge su Tuo, kas neš su savimi malon ir ties (plg. Religion et Culture, Paris, 25 ir 26 psl.).

Religija savo esm je turi jungiam j prad : ji jungia žmog su Dievu, ir sykiu vis žmogaus gyvenim bei veikim perveria vienu dieviškuoju principu. Tad nenuostabu, kad religiniai sitikinimai atsispindi visame žmogaus gyvenime bei veikime, tarsi siela, formuojanti k n . Ir kokie yra šitie sitikinimai, toks yra ir žmogaus gyvenimo ir veikimo b das. Kitaip tariant, religija formuoja žmogaus pasireiškim pagal savo giliausi esm : ir ia operari sequitur esse veikimo b das atitinka esyb s pob d .

Visa tai, kas ia pasakyta apie religij , savaiame suprantama, pritinka katalicizmui, kaipo tikrajai religijai. Kult rinis jo paj gumas yra labai didelis ir istoriniu ir principialiu atžvilgiu. J. Mausbachas paraš s labai turining ir dokumentuot veikal „Die Kirche und die moderne Kultur“, šitaip formuluoja kult rin katalicizmo paj gum : „Tikrajai, religin mis id jomis maitinamai, žmogaus bei žmonijos gyvenimo visum nukreiptai kult rai skatinti Katalik Bažny ia turi k rybin ir pastov paj gum tokiaime laipsnyje, koku kad nepasižymi jokia kita religija ar konfesija“ (ž. Religion, Christentum, Kirche, III B., Kempen 1921, 34/200 psl.).

Mausbachas ypatingai pabr žia ir principialiais argumentais rodo kad kult rini paj g išsivystymas ne tik yra suderinamas su krikš ionišk ja religija, bet ir yra tam tikrame laipsnyje b tiname santykiyje su j ja ir ypa su Katalik Bažny ia. Tai rodo europiškiosios kult ros istorija ir principialus Katalik Bažny ios ir kult ros santykiavimas. Pami-

n tajame veikale jis stengiasi parodyti (ir reikia pripažinti — su visišku pasisekimu), „kad visi sveikieji dabartin s žmonijos siekimai, visi tikrieji jos idealai ir uždaviniai faktiškai randa Bažny ioje tvirtai pagr st viet ; kad per daugel šimtme i rodyta gyvybin Bažny ios galyb ne tik n ra šiandien išsekusi, bet nesusilpusi patveria toliau ir net stengia suteikti moderniajai kult rai id jini pagrind , dorini norm ir kelrodži , socialini laid ir antgamtinį pašventinimo paj g “ (O. c., 7/173 psl.):

Katolicizmo santykiuose su kult ra bene reikšmingiausia bus tai, kad jis veikia j pagal savo giliausi esm . Šitam bendram teigimui vedam ja id ja gali eiti ši J. Maritaino mintis: „Visos religijos kitokios, negu katalikiškoji, yra sudedamosios dalys tam tikr kult r , apspr st ir individualiai atsiradusi ryšium su tam tikrais etniniais klimatais, su tam tikromis istorin mis formacijomis. Vien tik katalikiškoji religija tod l, kad ji yra antgamtin , yra visiškai ir griežtai transcendentin , antkult - rin , antrasin , anttautin “ (O. c., 55 psl.). Šita katolicizmo ypatyb pa aiškina, kod l jis visada veikia žmonių vienijamuoju b du tuo pa iu lai - ku, kai paganizmas tautas izoliuoja, užskleidžia jas siaurame egoistiniame nacionalizme ir palaiko j vienašališkas tendencijas.

Apskritai, veikdamas kult r pagal savo ypatybes, katolicizmas su tam tikru b tinumu stumia j visuotinio reikšmingumo linkme. B tent, katolicizmo takoje kult ra gauna tas ypatybes, kurios j padaro krikš - ionišk . Vis pirma, kult ra sijungia visuotin gyvenimo sintez ir prisisunkia religinio intencionalumo; kitaip tariant, kult ra, susiderinusi su religija, telkiasi aplink vien religin gyvenimo centr ir savo galuti - n mis intencijomis nusistato absoliutin gyvenimo tiksl .

Henrikas Romanovskis savo veikale „Filozofja cywilizacji“ (Warszawa 1934) skiria katalikiškojoje kult roje keturias pagrindines teigia - m sias žymes; b tent, yra tai: pirma, interes hierarchija, sudaranti jos vieningum , antra, vispusiškumas, tre ia, universalumas ir, ketvirta, gy - vastingumas. Apie interes hierarchij katalikiškojoje civilizacijoje Ro - manovskis konstatuoja š reikšming dalyk : „Mokslas, literat ra ir me - nas ir taip pat politinis, visuomeninis ir ekonominis gyvenimas yra ia pritaikyti prie dorini visuomen s reikal , tuo tarpu kai kitose civiliza - cijose dažnai sueina su šiais konflikt . Tod l ia n ra to suskilimo, tos disharmonijos, kuriuos randame kitose civilizacijose. ia viešpatauja tobula vienyb ir dama, nes tai, kas yra žemesnis dalykas, nusilenkia tam, kas yra aukštesnis dalykas, ir turi prisitaikyti prie šio pastarojo reikalavim .” Yra tad ia tikslo vienyb , tendencijos vienyb ir akcijos vienyb . Viskas sudaro tobul visum , nors pradai ir yra vair s. Že - mišk interes pajungimas doriniams interesams pasiekia katalikiškosios civilizacijos ribose kartais heroizmo virš ni , ir tod l sutinkame ia ap - raišk , kitur nežinom : papro i šventum “ (O. c., 366—367 psl.).

Katalikiškosios kultūros vispusiškumas reiškia, kad ji apima visą žmogų, su visomis jo galiomis ir reikalais, ir išvysto jo materialinio, dvasinio ir visuomeninio gyvenimo linkmis. Ji nepasitenkina viena kuria gyvenimo puse, bet yra pilnutinai savo turtingu turiniu. Iš kitos pusės ji yra universali ta prasme, kad nėra neatjungiamai susijusi su viena kuria tauta, ar viena kuria vieta, ar vienu kuriuo laiku, bet pritinka esminiui savo turiniu visiems laikams, visoms vietoms, visoms tautoms. Pagaliau, šita kultūra, kuri sugeba patenkinti visus racionalius žmogaus reikalus, yra nepaprastai patvari ir gyvatinga, nes lygiai jungia savyje pastovumą ir pažangumą pradus, bėdamas pajungta nuolatinio atsinaujinimo dvasiniam. Turėdama savo viltingu inkarą dievišką religiją, ji yra apsaugota nuo esminių iškreipimų ir išsigimimo katastrofinės krizės.

Katalikiškojoje visuomenėje materialiniam gerovės ir kultūrinis vertybės yra tarsi atpildas to dorinio tobulėjimo, kuris yra susijęs su Dievo karalystės ir jos teisybės ieškojimu ir kuris sykiu laimi visa kita. „Kalno pamokslo pažadas, — sako Mausbachas, — kad Dievo karalystės ieškojimas laiduoja taip pat vis kitą gyvybę priešais, pasiteisina tuo laiminimu ir tobulinimu, kuriuos krikščioniškoji religija teikia pasaulinei kultūrai“ (Ö. c., 23/189 psl.).

Dr. Hans Rost yra parašęs knygą „Die Kulturkraft des Katholizismus“, kurioje labai sugestyviai išrodo, koki ir kiek gyvybę prisideda katalikiškajai visuomenei, ieškančiai vis pirmą Dievo karalystės ir jos teisybę. Ryšium su tuo, ką apie tai pat dalyk sako Mausbachas, susidaro labai pamokomas vaizdas. Žinoma, nėra jokia galimybė jo bent kiek pilniau nusakyti. Tepaminu šia proga vien kitą jo bruožą. Tačiau reikia šiuo atveju skirti katalicizmą ir katalikus. Tai nėra tas pats: katalikai visada mažiau ar daugiau naudojami katalicizmo geradari, bet toli gražu ne visados stovi jo aukštumoje.

Istoriškai yra neabejotina, kad europiškoji civilizacija, susiformavusi jau viduriniais amžiais, išsivystė kultūrinėje katalicizmo takoje. Tiesa, ji turi savo pagrindę taip pat antikinę graikų romėnų kultūrą, bet tie pradai pateko universaliai europišką kultūrą vis pirmą tarpininkaujant katalicizmui, kuris juos apvalė nuo pagoniškojo nenuoseklumo, prasminto nauja šviesa ir jungė integralinai, religinai kultūrinai, sintezai. Katalicizmas juk yra didelė sintetinė galybė, kuri nėra linkusi atsisakyti nuo jokios tiesos ir nuo jokios kultūrinės vertybės, nežinti to, kur ir kokiose aplinkybėse jos yra atsiradusios. Katalicizmui yra svetimas bet kuris ekskluzyvizmas, ir todėl jis kartais ima savo apsaugą ir gynybą net tas tiesas ir tas vertybes, kurios buvo iškeltos prieš anti-katalikiškąsias jėgas kovai su juo. Bet, žinoma, tokiu atveju tas tiesas ir vertybes jis apvalė nuo vienašališkų atžvilgių ir nuo ekskluzyvistinio jo traktavimo būdo.

Šiaip ar taip, ar paimsime moksl , ar men , ar dorov , ar visuomenin gyvenim , visur rasime p dsakus to istorinio vaidmens, kur yra suvaidin s ir dabar tebevaidina katalicizmas. Nurodoma, pvz., kad gamtos mokslai, kurie taip menkai tegal jo išsivystyti pagoniškajame pasaulyje, gavo nauj galimybi ryšium su krikšionišk ja koncepcija apie vien dievišk j Išmint , tvarkan i pasaul „pagal mat , skai i ir svor“, t. y. pagal tam tikrus pastovius gamtos d snius (plg. J. Mausbach, O. c., 147/313 ir 148/314 psl.). Kitaip tariant, krikšioniškoji pasaul ži ra pirmoji buvo atidariusi platesnes perspektyvas tiksliesiems mokslams, o Bažny ios r pes iu ir globa atsiradusieji ir išsivys iusieji Europoje universitetai sudar jiems, kaip ir kitiems mokslams, reikiam organizacijos s lyg . Moksl išsivystyme suvaidino didel vaidmen ir tai, kad katalicizmas visada buvo ir yra sitikin s proto gyn jas ir filosofin s kult ros skatintojas.

Panašiai europiškasis menas buvo išsivyst s ryšium su religiniu menu, kur pašauk gyvenim katalicizmo reikalai. Pvz., romaniškasis, gotiškasis, barokiškasis stilius atsirado ryšium su bažny i statyba. Taip pat muzika, literat ra ir kitos meno r šys savo išsivystyme šiaip ar taip yra susijusios su bažnytiniu gyvenimu.

Bet tikriausiai jokioje srityje taip galingai nešireiškia katalicizmo taka, kaip dorin je kult roje. Katalicizmas ypatingai pabr žia dorin s pažangos pareig ir tam reikalui uoliai skatina valios kult r . Jis iš pat pradžios yra gyn s principiali nelygsta j asmenyb s vert ir jos laisv apsispr sti pagal savo s žin . Iškl s princip , kad asmuo tikrai pareigojamas vien per savo s žin s tarpininkavim , katalicizmas anaip tol n ra sumažin s dieviškojo autoriteto reikšm s, tik yra pareikalav s laisvo t dviej dalyk suderinimo pagal šv. Povilo žodžius: „Kame gi Viešpaties Dvasia, ten yra laisv “ (2. Kor. 3, 17). Principiali „Dievo vaik laisv “ katalicizme visada buvo ta pastovioji id ja, kuri vadovavo jo nusistatymui visuomeniniame gyvenime ir reikalavo krikšioniškosios doros princip ekonominiam, socialiniam, politiniam ir tarptautiniam gyvenimui tvarkyti. Galima dr siai teigti, kad niekur kitur nerasime organiškiesnio, pilnesnio ir nuoseklesnio santykiavimo tarp religingumo ir privatin s bei viešosios dorov s. Be kita ko, krikšioniškasis solidarumas visose viešojo gyvenimo srityse yra viena iš ryškiausi katalicizmo savybi .

Labai reikšmingas taip pat yra katalicizmo vaidmuo šeiminiame gyvenime. Išeidamas iš visuotinai privalomos skaistyb s principo, jis deda šeiminio gyvenimo pagrind santuokos nesuardomumo d sn ir tuo pa iu pagrindžia šeimos tvirtum ir vaisingum . Kaip parodo statistiniai daviniai, tuo yra pasiekama, kad, visoms kitoms s lygoms esant lygioms, gimim skai ius katalikiškosiose šeimose yra didesnis, o išsiskyrim skai-

ius mažesnis; be to, katalik tarpe nesantuokini gimim yra mažiau, negu tarp kit konfesij žmoni .

Ypa gyvastingos reikšm s teikia katalicizmui tai, kad jis yra dorinio optimizmo palaikytojas. Jis iš vienos pus s teigiamai priima žmogišk j gyvenim tok , koks jis yra žemiško buvimo aplinkyb se, o iš kitos pus s prasmina kent jim šioje ašar pakaln je ir tuo pa iu didina moralin žmogaus pasitenkinim ir gyvenimo džiaugsmingum . Jei apskritai tvirti religiniai sitikinimai yra svarbus laim s veiksnys, tai katalicizme tas veiksnys itin yra žymus. Štai kod l tarp katalik , kaip parodo statistika, savižudybi skai ius yra mažesnis, negu tarp kit sitykinim žmoni . Žodžiu tariant, katalicizmas yra toks kult ros skatintojas, kuris skleidžia gyvenimo išmint , gaivina kilniusius idealus ir laiduoja laim .

V. PAMOKOMIEJI ANTIKATALIKIŠKOSIOS KULT ROS VAISIAI

Katalicizmo kult rinio vaidmens apib dinimui nemažiau yra reikšmingi antikatalikiškosios kult ros vaisiai. Vis pirma yra pažym tina tai, kad ne taip yra lengva, kaip paprastai manoma, atsipalaiduoti kult roje nuo krikš ionišk katalikišk prad . Garsusis Collège de France profesorius E. Gilsonas laiko, pvz., keistu ir juokingu nenuoseklumu tai, kad naujoji pranc z valstyb , kuri buvo pasišovusi išnaikinti savo viduje krikš ionyb , pasirinko savo š kiu tris id jas: Liberté, Egalité, Fraternité, kurios savo kilme ir turiniu yra giliai krikš ioniškos (ž. E. Gilson, Pour un ordre catholique, Paris, 42 psl.). Jis taip pat pažymi pamokom j reikšm bolševikiškosios Rusijos pavyzdžio, kuris parodo, kad „yra nes mon nor ti krašt dechristianizuoti, jo nesudemoralizavus“, ir kad negalima „išvartyti Dievo iš valstyb s, ir ypa krikš ioniškojo Dievo, sykiu neišvarius iš jos dorinio idealo, christianizmo atnešto pasaul “ (t. p., 41 psl.).

Nereikia ta iau taip toli eiti, norint sitikinti, kad katalicizmo id jos iškraipymas kult riniame gyvenime turi labai pamokom išdav . Modernioji civilizacija, kuri yra gavusi savo ypatybi humanistinio renesanso, reformacijos ir Dekarto reformos takoje, vienašališkai pasižymi, Maritaino žodžiais tariant, „šauniomis nenuilstamomis pastangomis suteikti žmogiškajai prigim iai maksimalin žemišk j našum “ (O. c., 27 psl.). Pa ios šitos pastangos n ra dar blogos, bet negera ia yra tai, kad kult ra, kaip sako tas pats autorius, nenustodama savo prigimtinio augimo, yra ia atsipalaidavusi nuo dieviškojo prado, kad pasikliaut vien tik žmogumi (t. p., 28 psl.). Tokia yra neišvengiama antropocentrin s civilizacijos linkm , kuri neša su savimi materialin galyb ir mate-

rialinius turtus, ilgainiui iš priemoni virstančius tikslais tiems, kas juos gamina.

Katolicizmas nesivaiko šitą ryši, kaip savarankišką tikslą, ir tik prasilenkus su jo dvasia tegalima prarasti kultūrinę vertybę hierarchijos pajautimą ir beslygiškai atsidėti materialiniam ryšiui gaminimui ir materialiniam galybės garbinimui. Tokia civilizacija su tam tikru būtinumu slenka idoloatrijos ir paveria savo gerbėjus civilizuotais barbarais. Šitas pagonijimo ir barbarijimo vyksmas labai ryškiai eina prieš mūsų akis dabartiniame pasaulyje. Mes matome, kaip lygstamiems žemiškiems dalykams teikiama nelygstamoji vertė (o tai juk yra idoloatrijos esmė), ir kaip prievarta principaliai ginama ten, kur turi būti respektuojama asmens laisvė (o tai juk sudaro barbarijos esmę). Kai dabar nelygstamai yra garbinama ar valstybė, ar tauta, ar rasė, turime idoloatrijos apraišką, nes tokiu atveju dievinami žemiški dalykai. Kai jiems reikalaujama totalitarinio viešpatavimo gyvenime, turime drauge ir idoloatrijos ir barbarijos, nes totalitarinė tegali būti vien religija dieviška savo puse, nenaikinančia žmogaus laisvės. Kai skelbiamas kraštutinio vadizmo principas ir reikalaujamas nelygstamasis klusnumas vadui, turime taip pat drauge ir idoloatrijos ir barbarijos apraišką, nes nelygstamasis, bet vis dėlto laisvas, klusnumas tepritinka vien nelygstamajam autoritetui, t. y. Dievui.

Kas laukia žmonių, kurioje jau galingai reiškiasi šito idoloatrijos ir civilizuotos barbarijos linkmė, mes dar tikrai nežinome, bet mes jau tai jaučiame, susirpinę galimomis rytojaus katastrofomis. Ją atmosfera jau dvelkia per nelaimingą pasaulį, tartum apokaliptiniai aidai, einamums iš ateities. Žodžiu tariant, dar nežinome, kas bus, bet jau galime žinoti, kad nėra pasauliui išganymo be grįžimo prie katolicizmo tiesos ir prie ieškojimo visų pirma Dievo karalystės ir jos teisybės...

BAIGIAMASIS ŽODIS

Ir mes, lietuviai tauta, turime prieš save du kelius: katolicizmo ir civilizuotos barbarijos. Pastarasis kelias grįžinti mus vėl delsiamo krikšto keliu, kur mes negalime laimėti nei tikro atsparumo, nei tikro garbingumo, nes tarp civilizuotų barbarų materialiniam galybės viską sprendžia. Po to, kas buvo pasakyta, nėra reikalo rodyti, kad tik pirmajame kelyje mes greičiausiai galime priėti kultūriniam savo išsivystymui visuotinio reikšmingumo.

Įsijungiant kultūriniam visuotiniam katalikų bendruomenės darbui, sutartinai ir laisvai dirbam visos žmonijos ir kiekvienos tautos naudai, mes naudosis šito darbo vaisiais be pavojaus mūsų tautinei individualybei.

Juk dabar tarp katalikiškosios civilizacijos ir mūsų tautos nėra jau jokio pavojingo tarpininko. Dabar mes galime tik ties nekliudomai priimti savo tautinės individualybės lytis visuotin krikščioniškosios civilizacijos turinį ir tuo būdu greičiausiai pasiekti maksimalinio kultūrinio pajūgumo. Tai ir glūdi tikriausias kultūrinio mūsų apsiginklavimo šaltinis.

Štai linkmė, kuri turėtų atsižvelgti mūsų kultūros politika, o mums, lietuviams katalikams, telieka pastovi pareiga savo pavyzdžiu rodyti kitiems kultūrinį katolicizmo pajūgumą ir jo geradarumą mūsų tautai.